

שאלות והרהורים על מדיניות ההרתעה

אל"ם ד"ר ניסים יחזקאל

ברא"ה האסטרטגית, היעד הרצוי של מדיניות ההרתעה הוא הרחקת סכנת המלחמה. למדיניות כזאת יש מחיר. כותב המאמר מציע לנקוט "כרופיל נמור", כדי שמחיר ההרתעה יהיה נמוך

נקודת מוצא והנחת יסוד

כאשר דנים בנייתו של מהלך צבאי או בבחינת פרמטר מתוך משוואה, המבטאת יחסי-כוחות, ניתן לעשות זאת ברמה הטקטית, האופרטיבית, או האסטרטגית. ההיקף (מבחינת זמן, מרחב וסדי"כ) וכן ההשלכות האפשריות על הזירה במלואה יכתיבו באיזו קטיגוריה ייבחן הנושא ובאילו כלים. ברמה האסטרטגית עקרון ההרתעה נקבע והוטמע בתפיסת הביטחון כעיקרון הראשון מבין ארבעה: הרתעה, התרעה, בלימה והכרעה.

התפיסה הזאת גובשה בראשית שנות ה-50 על רקע הא-סימטריה הבולטת מבחינות רבות בין ישראל ושכנותיה.¹ על אף שהא-סימטריה

לא השתנתה במהותה ולנוכח התפשטותן של היכולות הלא-קוונוציוניות והבליסטיות, יש מקום לבחון מחדש לפחות חלק מהעקרונות האלה ולשקול הוספת עיקרון שעשוי להיות מרכזי במציאות החדשה – עקרון המניעה. אין כוונת המאמר הזה להרחיב את הדיון לסוגיות האלה, אלא להתמקד בשאלות הנוגעות לעקרון ההרתעה ולמקומו בתפיסת הביטחון.

ההרתעה נועדה להשפיע על הערכת המצב של היריב ועל מהלכיו, כלומר, על דרך הפעולה האפשרית שבה יבחר הצד השני במשמעות הרחבה של המונח. ההשפעה עשויה לבוא לידי ביטוי ברמות שונות של האינטראקציה (האלימה) בין הצדדים. ברמת-העל היעד המרכזי של ההרתעה הוא להחליש את המוטיבציה של הצד השני להשתמש בכוח, בעיקר כאשר מדובר במלחמה כוללת. גם אם ההרתעה תיכשל בהשגת היעד הזה, בכל התפרצות אלימה עדיין עשויים להיות לה תפקידים חשובים, כמו הגבלת ההיקף, השפעה על הגדרת המטרות, בחירת האמצעים ואפילו על המהלכים בשדה הקרב.

כדי למקד את הדיון (בעיקר בהיבט האסטרטגי) אטען,

כי המטרה של ההרתעה היא בראש ובראשונה הקטנת הסיכוי לנקודת-מבחן (נקודה שבה באים יחסי הכוחות למבחן – ראה תרשים), או לפחות צמצום מספר נקודות-המבחן בין ישראל ליריבותיה עד שאלה ישלימו לחלוטין עם קיומה של ישראל כמדינה ריבונית. יש ספק לגבי היתכנות הדבר בדורות הקרובים. עם זאת קיים סיכוי לירידה באינטנסיביות של הסכסוך – תהליך הנמצא בראשיתו. יש להניח, שגם אם התהליך הזה ימשיך בכיוון החיובי, העוינות תימשך ברמה כזאת או אחרת במשך שנים רבות. העוינות הזאת ניוונה זה קרוב לשני עשורים לא רק ממניעים לאומיים מקומיים, או פאן-ערביים, אלא גם מהפונדמנטליזם האיסלאמי.

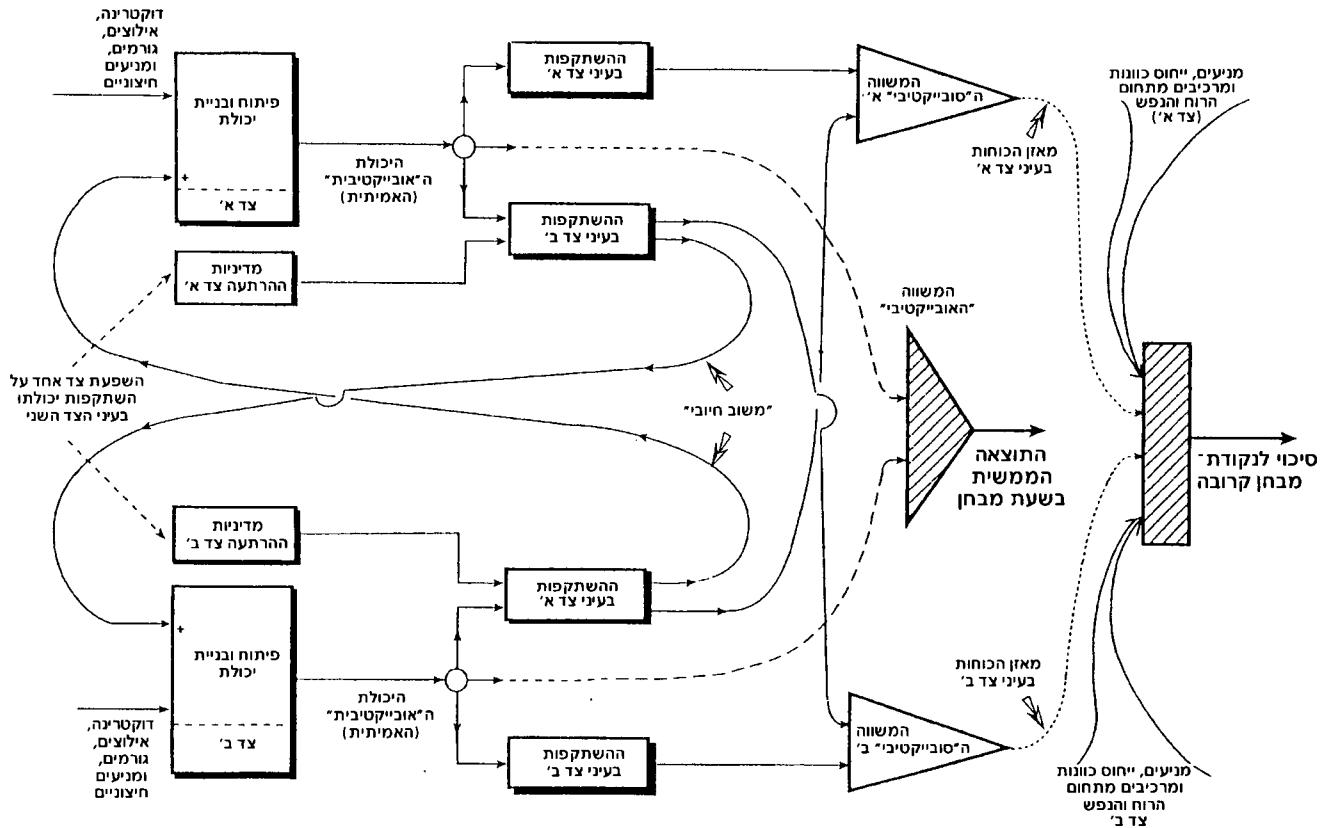
לפיכך, הסיכויים לנקודת-מבחן נוספת בדרך הארוכה אינם מבטלים, גם אם בטווח המידי הסיכוי לכך אינו רב. מנקודת המוצא הזאת תיבחן במאמר השאלה עד כמה משרתת ההרתעה את היעד העליון שלה – המשך קיומה של ישראל כמדינה ריבונית במזרח-התיכון.

אפקט ההרתעה הוא פועל יוצא של כלל היכולות (לא רק הצבאית) של מדינה ושל נחישותה כפי שאלה נתפסות על-ידי היריב, ואשר עשויות למנוע ממנו לנסות ולהשיג את מבוקשו בכוח, או לאלצו לשלם מחיר כבד מדי (על-פי תפיסתו) על ניסיון כזה. במילים אחרות, ההרתעה היא פועל יוצא של השתקפות היכולת של צד אחד בעיני הצד השני (ראה תרשים). לצורך הדיון תוגדר מדיניות הרתעה כמדיניות שמכתיבה הלכה למעשה את הדרך שבה מנסה צד אחד לעצב את תדמיתו בעיני היריב – בעיקר באמצעות השפעה על בסיס הנתונים ועל הערכות המצב שלו. הדבר יכול לבוא לידי ביטוי מעשי באופנים שונים: ביצירת אשליה, בחשיפה חלקית של יכולת אמיתית, בהפגנת יכולת, או אפילו באיום בהפעלת יכולת. זאת בהנחה, שאת עצם בניית

ראש מחלקה
במפא"ת.
אחראי לניהול
ולפיתוח בצד
הטכנולוגי של
אחת מתוכניות
מפא"ת.
בעבר שירת
בחמ"ן

מקומה של ההרתעה בדינמיקה של מאזן הכוחות והסיכוי לעימות

מערכות הרתעה משוכללות הרבה יותר התפתחו אצל בעלי-חיים אחרים, בעיקר אצל כאלה המשוללים מנגנון התגוננות ממשי. קשה לכמת את מידת האפקטיביות של ההרתעה, וניתן לעשות רק הערכה כללית לגביה. כמידת ההרתעה של מהלך מסוים במישור הביטחון הלאומי אינו פשוט וכנראה אינו אפשרי. שכן מלבד המרכיבים האמפיריים מעורבים בה היבטים מרכזיים מתחום הרוח והנפש, שמשקפים בתרבות, בדת, באידיאולוגיה ובפסיכולוגיה של העמים ושל האישים המרכזיים במרחב.

לנוכח ההיבטים האלה, השפעתה של ההרתעה, בייחוד במזרח-התיכון, מוגבלת. בעוד שמדיניות ההרתעה נועדה בראש ובראשונה לצמצם את הסיכוי למלחמה, בניית היכולת המתחייבת משלושת העקרונות האחרים של תפיסת הביטחון נדרשת להבטיח את התוצאה בפועל. ההנחה, שהרחקת סכנת המלחמה ודחיית נקודות-המבחן היא עניין רצוי, אינה נכונה

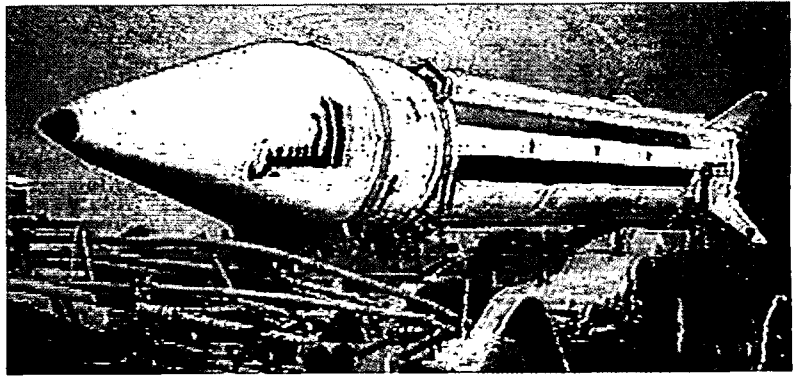
היכולת ניתן לייחס לצרכים הנובעים מהעקרונות האחרים של תפיסת הביטחון. יש להדגיש, שעל-פי ההגדרה הזאת, מדיניות ההרתעה אינה מכתבה בניית יכולות, אלא שימוש ביכולות למטרות הרתעה (במסגרת מאמץ זה זוהי ההגדרה המחייבת, אם כי אפשר לתת לה הגדרה אחרת). על-פי ההגדרה הזאת, אפקט ההרתעה הוא תולדה לא רק של מדיניות ההרתעה, אלא של גורמים נוספים, כמו לקחי העבר ומידע מודיעיני שאינו קשור למדיניות ההרתעה.

ההרתעה –

מורכבות ומאפיינים

ההרתעה כהתנהגות אינסטינקטיבית וכאמצעי התגוננות התפתחה במהלך האבולוציה והגיעה לשכלול ולתחכום רב אצל בעלי-חיים שונים, ובהם האדם. לדוגמה, כאשר אדם צורח במצב מצוקה, זוהי תגובה אינסטינקטיבית לצורכי הרתעה.

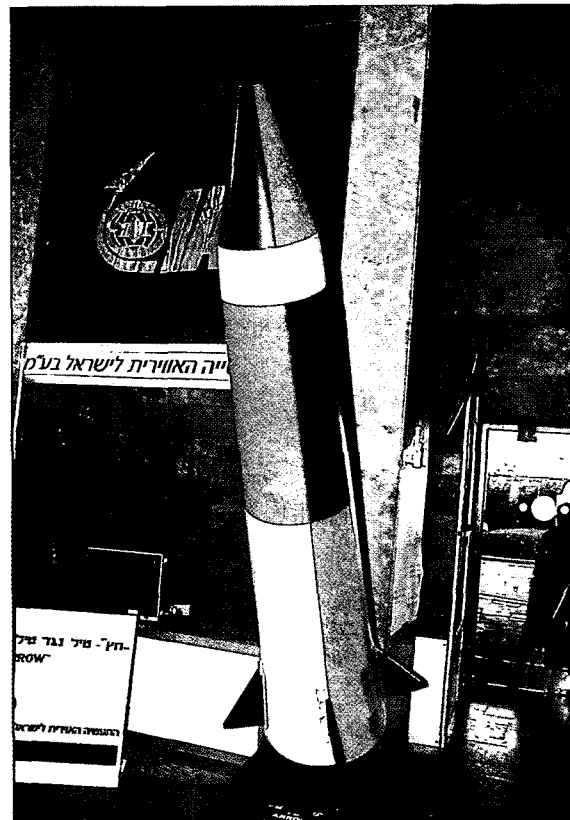
עקרון ההרתעה מחייב עיין וליבון יסודי, בעיקר על רקע חדירתם לזירה של נשק לא-קונבנציונלי ולנוכח התפתחות היכולת הבליסטית

טיל קרקע-קרקע
עיראקי
אל-חוסייין - האיום

תמיד. דוגמה טובה לכך היא המניעים לפתיחת מלחמת סיני. בניגוד לעקרונות האחרים בתפיסת הביטחון, לא נשמרה במקרה הזה עדיפותו של עקרון ההרתעה. להיפך, במלחמת סיני היה רצון להקדים את נקודת-המבחן כדי למנוע את קליטתם ואת הטמעתם של אמצעי-לחימה חדשים, שהגיעו לצבא המצרי במסגרת העסקה הציכית. במקרה הזה היה למרכיב המניעה תפקיד מרכזי במערכת השיקולים. דווקא בן-גוריון - שבו רואים את מי שקבע את תפיסת הביטחון - לא ראה במקרה הזה בהרחקת המלחמה עיקרון מקודש, להבדיל מהעקרונות האחרים בתפיסת הביטחון.

קיים הבדל מהותי נוסף בין עקרון ההרתעה לעקרונות

כאשר עושים שימוש
בנושאים מתחום
היכולת הבליסטית
והאמצעים להשמדה
המונית, יש להביא
בחשבון מצב שבו
המערכת הזאת
תקרוס, ותיפתח
מלחמה כוללת
ובלתי-מוגבלת
במטרותיה

טיל נגד טילים תץ
מתוצרת התעשייה
האווירית לישראל
- המענה

האחרים. פיתוח ובניין יכולות בתחומי ההרתעה, הבלימה וההכרעה מחייבים תהליכים ארוכים של קבלת החלטות, והשקעת מאמצים במשך שנים. לעומת זאת, מדיניות ההרתעה מבוססת על יצירת דימוי - בין שהוא משקף מציאות נכונה ובין אם לאו. הטכניקה היא הזנת היריב במידע באמצעות צינור כזה או אחר. לפיכך, נקיטת צעדי הרתעה עשויה להיות פשוטה, מהירה וזולה באופן מובהק יחסית למהלכים הקשורים ליישום שלושת העקרונות האחרים בתפיסת הביטחון. במקרה הקיצוני מהלך כזה מתחיל ונגמר בדברים הנאמרים על-ידי גורם בכיר בתהליך קבלת החלטות, או אפילו על-ידי אישיות ציבורית בולטת. על אף האסימטריה הקיימת בין המאמץ הכרוך בהרתעה ובין המאמצים הכרוכים ביישום עקרונות הביטחון האחרים, ההשלכות המעשיות והממשיות של מהלך כזה יכולות להיות מרחיקות לכת, בעיקר לטווח הבינוני ולטווח הרחוק. לפיכך, עקרון ההרתעה מחייב עיון וליבון יסודי, בעיקר על רקע חדירתם לזירה של נשק לא-קונוונציונלי ולנוכח התפתחות היכולת הבליסטית.

למדיניות ההרתעה יש פן נוסף - המורל הלאומי - המודגש הרבה פחות ביחס לעקרונות ההרתעה, הבלימה וההכרעה, אולם אין ספק לגבי קיומו במשוואת הכוחות, והוא עשוי להשפיע על החוסן ועל יכולת העמידה לאורך זמן הן בעקיפין והן באופן ישיר. הגורמים שתורמים יותר מכול למורל הלאומי הם חשיפת יכולות והפגנתן, ויש בכך כדי להרתיע את היריב. אולם, כאמור, חשיפת יכולות והפגנתן הן הביטויים המעשיים של מדיניות ההרתעה. לפיכך קיימת הסכנה, ששיקולים זמניים של מורל יכתיבו את מדיניות ההרתעה, בעוד שזו צריכה להיות מושתתת על ניתוח קר ועל שיקולים לטווח הארוך. הסכנה הזאת הופכת למוחשית מאוד על רקע השפעתה החזקה של התקשורת על דעת הקהל ועל המורל הלאומי.

כאמור, ליכולות ההרתעה והבלימה עשוי להיות אפקט הרתעתי. למרות זאת, כאשר דנים בהרתעה, מתכוונים לעיתים קרובות לאפקט הקשור יותר ליכולת ההכרעה. עד לשנים האחרונות, בעיקר בשנותיה הראשונות של המדינה, שבהן גובשו יסודות תורת הביטחון, התייחסה ההכרעה בעיקר לשדה הקרב במובן הקלסי של ההגדרה. התפשטות הנשק להשמדה המונית והיכולת הבליסטית מכניסות בהדרגה את העורף עמוק לתוך שדה הקרב. אם בעבר השפעתו של עימות צבאי כולל על העורף היתה בעיקר בהקשרים של מורל, של פגיעה בכלכלה ושל עיכוב בתהליך גיוס המילואים, הרי שבעתיד נשקפת סכנת קיום מיידית וישירה לעורף או לחלקים נכבדים ממנו. בתנאים האלה, ההכרעה בשדה הקרב - על-פי ההגדרה הקלסית - הופכת כמעט לחסרת משמעות. יש לחתור למניעת היווצרותו של איום כזה כמעט בכל מחיר.

אל תשים אליו לב, זה סתם חבר שתפס אתי טרמפ.

דילמת שקלול התמורות (trade-off)

ככלל קל לראות בכל צעד הרתעתי מהלך המשרת מטרה רצויה, גם אם אין הדבר כך מהסיבות הבאות: העדרם של כלים אנליטיים לניתוח כמותי; אפקט ההגברה של תחושת הסכנה, הנובע מהקרבה על ציר הזמן של סכנות ההווה; הרגישות לחיי אדם הטבועה בנו. זהו המקום לחדד את הגדרת המטרה, המבוססת על שני מרכיבים: השאיפה להרחיק את סכנת המלחמה והחתירה לצמצם את נזקיה במקרה שתפרוץ. במילים אחרות, להשיג במקרה זה ניצחון במחיר מינימלי.

ההרתעה היא הדרך להרחקת סכנת המלחמה, אולם בחינה ממוקדת של שני מרכיבי ההגדרה מצביעה על סתירה פנימית. ההרתעה מדרבנת בדרך-כלל את היריב לבנות יכולות משלו, ובכך יוצא נפגע המרכיב השני בהגדרת המטרה של "ניצחון במחיר מינימלי". זאת כתוצאה מתהליך של "משוב חיובי", שבה לידי ביטוי מוחשי בכל מרוץ חימוש.

כאמור, וכפי שניתן לראות בתרשים, הדרך ליישום ההרתעה עוברת דרך ההשפעה על השתקפות היכולת בעיני היריב. השתקפות היכולת קיימת מצד אחד כמניע במוטיבציה לבניית יכולות מקבילות, ומצד שני כגורם בהערכת מאזן הכוחות – כפי שהדבר נראה בעיניו של כל צד (תוצאת "המשווה הסובייקטיבי" בתרשים).¹ מכאן שההרתעה משפיעה ב־בזמן על התוצאה הממשית בנקודת-המבחן ועל הסיכוי לנקודת-מבחן קרובה. התהליך הזה יימשך, אלא אם כן אחד הצדדים קצר נשימה ומחליט לוותר, בין אם מחוסר משאבים ובין אם אין עוד הצדקה לשלם את מחירו של המשך המרוץ.

בזירת המזרח-התיכון הניסיון להגדיר את היריב ולבחון את עומק מניעיו ואת אורך נשימתו אינו פשוט. תקצר היריעה מלהקיף את הדיון בסוגיות האלה במסגרת מאמר קצר זה. עם זאת, מכיוון שנקודת המוצא של הדיון היא ברמה האסטרטגית, ניתן להגדיר, כי היריב (על אף שאינו עשוי מקשה אחת) כולל את כל המעגלים בסכסוך. בתנאים החדשים שמתפתחים באזור ובהקשר של הסוגיה שעל הפרק, המעגל החיצוני ראוי לתשומת לב לא פחות מהמעגל הפנימי. היקף הבעיה צריך להיבחן מנקודת הראות הזאת, ומכאן צריכה להיגזר הערכת עומק המניעים ואורך הנשימה של היריב. הנקודה הזאת מחזירה את הדיון לסוגיית הסיכוי לכך, שמדינות ערב ישלימו עם קיומה של ישראל לפני נקודת-מבחן נוספת, ומכאן, למשקל שיש להקנות להשפעת גורם ההרתעה בטווח הארוך.

שאלת היחס שבין התרומה שיש במהלך הרתעתי ובין הנזק הגלום בו בשל הגירוי שהוא יוצר אצל הצד השני

עשויה לעלות בניסוחים עדינים ומורכבים יותר כמו: עד כמה הגירוי והפגנת היכולת, שהצד השני מודע לקיומם אך במעומעם, משרתים את המטרה במלואה על שני מרכיביה? מהו העיתוי הנכון להפגנת יכולת הרתעתי? באילו תחומים ראוי ויש טעם לנקוט מהלכים הנובעים מהצורך בגורם ההרתעה, באופן ש"המשוב החיובי", דהיינו המרוץ שיאפיין בהמשך את ההתפתחויות באותם התחומים, יגרור אותנו לסיטואציה נוחה או נסבלת יותר ולא לסיטואציה פחות נוחה ואפילו בלתי-נסבלת בנקודת-המבחן? האם הדברים הנכונים לתחום הקונונציונלי נכונים גם לתחום הלא-קונונציונלי?

כל נקודת השקפה על הנושא מחזירה לדילמת השקלול בין התמורות של סכנת המלחמה לטווח המידי לבין הפגיעה ביכולת להשיג ניצחון במחיר מינימלי אם זו תפרוץ בכל זאת. במונחים של התרשים השאלה תהיה לאיזה גורם יש לייחס משקל רב יותר: ל"תוצאה בנקודת-המבחן", או להקטנת ה"סיכוי לנקודת-מבחן קרובה". הפתרון הפשטני והמקובל לדילמה הזאת עשוי להיות חתירה להשגת יכולת הרתעתי לאורך זמן. אולם גם על-פי הגישה הזאת לא יעלה על הדעת להתעלם מתסריט, שבו ההרתעה תקרוס לחלוטין, והצד השני יפתח במלחמה כוללת בלתי-מוגבלת במטרותיה, גם אם סבירותו של תסריט כזה לטווח הקרוב נמוכה. במערכת השיקולים הכללית, ובפרט כאשר המניע הוא גורם ההרתעה, יש לתת את המשקל העיקרי דווקא לתסריט הזה, שכן הוא מהווה את נקודת-המבחן ובה – מטבע הדברים – הכול מונח על כף המאזניים.

הדברים האלה נכונים שבעתיים כאשר מדובר בשימוש למטרות הרתעה בנושאים מתחום היכולת הבליסטית והאמצעים להשמדה המונית. "המשוב החיובי" בתחומים האלה עלול להביא בטווח הארוך – בנקודת-המבחן – לסיטואציה שתהיה לא רק פחות נוחה אלא בלתי-נסבלת.

כדי לבחון השפעות אפשריות של הזירה על מדיניות ההרתעה יתייחס הדיון לשתי זירות השונות זו מזו באופן קיצוני:

זירה א': נקייה מנשק לא-קונוונציונלי, ששדה הקרב בה הוא הקלסי.

זירה ב': זירה רוויית נשק לא-קונוונציונלי, שבה מתקיים מאזן אימה.

לגבי כל אחת מהזירות אין זה פשוט להגדיר מדיניות ההרתעה אופטימלית, והדבר קשה במיוחד לגבי זירה ב'. בזירה א' (וכך היתה זירת המזרח-התיכון בעת התגבשות תפיסת הביטחון וניסוח עקרונותיה) ההשפעה של מדיניות ההרתעה על היקף העימות והאמצעים שיוטלו לשדה המערכה פחות משמעותית. בזירה ב' יש לה השפעה רבה. בזירה א' אפקט ההרתעה עשוי להתבסס במידה רבה על תפיסת צד אחד את יכולתו של השני על-פי לקחי העבר, מה שקשה לומר לגבי זירה ב' (שבה, במקרה הקיצוני, לא יהיה מי שיפיק את הלקחים). על ההרתעה בזירה הזאת נכתב רבות בספרות הצבאית העולמית על רקע שנות המלחמה הקרה. אולם ראוי לחזור ולהדגיש, שאין להקיש מזירת המלחמה הקרה לזירת המזרח-התיכון בכל הנוגע לתוצאות אפשריות של מאזן אימה. קיים הבדל מהותי בין שתי הזירות – כמעט מכל היבט אפשרי. הנושא חשוב וראוי לדיון ולניתוח תוך התייחסות לשתי השאלות הבאות:

שאלה 1: איזו זירה עדיפה – זירה א' או זירה ב'?

שאלה 2: באיזו זירה אנחנו נמצאים?

השאלה הראשונה נראית ממבט ראשון היפותטית, אך אין זה מדויק לחלוטין, שכן כל צד יכול להשפיע על פיתוח היכולות בצד השני באמצעות מדיניות ההרתעה, ומוכן שבאמצעות כיווני הפיתוח ובניין היכולות הצבאיות הממשיות.²

התשובה על השאלה השנייה מורכבת. לדעתי, כיום אנחנו נמצאים בזירת מעבר בין זירה א' לבין זירה ב'. בזירת המעבר צד ב' חושב – בצדק או שלא בצדק – כי צד א' רכש יכולות בתחום הנשק הלא-קונוונציונלי, וכי עליו להצטייד ביכולות דומות, אף כי המוטיבציה של צד ב' מושפעת לעיתים ממקורות נוספים, שעליהם אין לצד א' שליטה – דבר שמחריף את הבעיה. יתר על כן, צד ב' נמצא בתהליך מתקדם של פיתוח ושל הצטיידות בנשק לא-קונוונציונלי על אף שהתהליך בזירה לחלוטין לא מיצה את עצמו – לא בסוגים, לא בהיקף ולא בתפוצה. הדבר מחזיר אותנו לרלוונטיות הקיימת עדיין באשר לשאלה 1 – איזו זירה עדיפה.

הנשק הלא-קונוונציונלי ומדיניות ההרתעה

כאמור, מדיניות ההרתעה יכולה להשפיע על הסיכוי לנקודת-מבחן, ובמקביל על התפתחות היכולות ועל התוצאה הסופית בעת מבחן. יחד עם זאת, התפתחות היכולות עשויה להשפיע על מדיניות ההרתעה, זאת נוסף על השפעתה הישירה על בניין הכוח. מסתמן כאן תהליך אינטראקטיבי, שקושר בין תוצאת המשווה הסובייקטיבי, או השתקפות היכולת, לבין מדיניות ההרתעה – ראה בתרשים (המשוב הזה, למרות חשיבותו מסיבות מתודולוגיות לא הוכנס לתרשים). לא רק מדיניות ההרתעה יכולה להשפיע על אופי הזירה, ייתכן תהליך הפוך, שבו אופי הזירה ישפיע על מדיניות ההרתעה.

לוחמים באזור מוכה גזים – פרופיל נמוך בכל הנוגע לנשק לא קונוונציונלי, ליכולת בליסטית ואפילו לאמצעי נגד עשוי לסייע בהשגת עצירה או האטה של תהליך המושפע ממדיניות ההרתעה

ברירת המחדל של המצב הקיים היא המשך הצעידה בדרך ובמגמה, שתוביל בסופו של התהליך לזירה ב'. למדיניות ההרתעה יש תפקיד חשוב במסגרת משחקי הכוחות בתוך הזירה, אולם תפקיד לא פחות חשוב שלה הוא השפעה על מגמת פניה של זו. בלי להיכנס לשאלה מה רצוי ואפשר לעשות כדי לשפר את מצבנו בעתיד בהיבט הרחב של הסוגיה הזאת, ארשה לעצמי להעיר מה אין לעשות. אם המטרה היא להימנע כמעט בכל מחיר מגלישה לזירה ב', אזי יש להימנע, בין היתר, משימוש ביכולת בתחום הנשק הלא-קונוונציונלי וביכולת בליסטית לצורכי הרתעה – בין אם הן קיימות ובין אם לאו – ואף להימנע מפיתוח אמצעי הגנה בתחומים האלה. אין ספק, שגישה כזאת תקל על מניעת הגלישה לזירה ב', אם כי אין די במדיניות כזאת כשלעצמה כדי לפתור את הבעיה, ובמקביל תידרש שורה ארוכה של צעדים נוספים.

נושא המינון מהווה דילמה מרכזית במדיניות ההרתעה בתחומי הנשק הלא-קונוונציונלי, היכולת הבליסטית ואמצעי-הנגד. מסיבות, שעל-פירוב לא היו תלויות בישראל, היה המינון במשך השנים מופרז, בין אם מידע שהתפרסם בנושאים האלה שיקף את המציאות ובין אם לאו. דווקא משום כך יש לשמור כיום על פרופיל נמוך ולצמצם לאלתר את חלקם של התחומים האלה במסגרת מדיניות ההרתעה. כל זאת, כאמור, בהתחשב בכך, שהמזרח-התיכון עדיין לא עבר באופן מלא לזירה ב', וש"עדיין יש מה להפסיד". מדיניות הפרופיל הנמוך חיונית גם לצורך גיוס דעת הקהל העולמית וגם לצורך השגת שיתוף פעולה בין-לאומי בנושא המניעה או ההאטה של התהליך. האמצעי הזה עשוי להתברר בעתיד כאחד האמצעים הרלוונטיים לטיפול בבעיה. המצב ישתנה אם יתברר, כי ההתמודדות במזרח-התיכון היא בזירה ב'. במקרה זה יש בהחלט מקום למדיניות הרתעה אחרת.

סיכום

מדיניות ההרתעה נועדה להשפיע על השתקפות יכולתה של ישראל בעיני היריב ולכוון אותו – עד כמה שניתן – באמצעות אפקט ההרתעה ליעד הרצוי. בראייה האסטרטגית, היעד הרצוי הוא בראש ובראשונה הרחקת סכנת המלחמה. להרחקת סכנת המלחמה באמצעות מדיניות ההרתעה יש מחיר. למדיניות ההרתעה יש השלכות על מדיניות בניין הכוח של היריב, ולכך יכולה להיות השפעה מכרעת על מגמת פניה של הזירה, וכמובן על התוצאה הממשית בעת המבחן. טבעי שביסוד מדיניות הביטחון עומדת ההנחה, כי נקודת-המבחן – בשלב זה או אחר – בוא תבוא, וכי יש להיערך לכך. מכאן שבמערכת השיקולים של מדיניות ההרתעה יש להקנות משקל מרכזי

להשפעה ארוכת הטווח על מגמת פניה של הזירה ועל התוצאה בפועל בעת המבחן.

בין מדיניות ההרתעה לבין מאפייני הזירה ומגמת פניה קיימת השפעה הדדית דו-סטרתית. מאפייני הזירה המזרח-תיכונית בהקשר של אופי אמצעי-הלחימה (קונוונציונלי ולא-קונוונציונלי) מחייבים לנקוט מדיניות הרתעה רגישה במיוחד. מבחינה זו, זירת המזרח-התיכון הינה "זירת מעבר". בזירה כזאת המגמות וקצב התהליכים עשויים להיות מושפעים ממדיניות ההרתעה הרבה מעבר למה שניתן לצפות בזירה יציבה.

טבעי שאחד היעדים ארוכי הטווח והחשובים של מדיניות הביטחון יהיה עצירה, או האטה, של המגמה שבה נמצאת זירת המעבר. פרופיל נמוך בכל הנוגע לנשק לא-קונוונציונלי, ליכולת בליסטית ואפילו לאמצעי-נגד עשוי לסייע בהשגת היעד הזה. מצד אחד יש להזהר משרבוב הנושאים האלה למדיניות ההרתעה, ומצד שני, במישור העשייה, יש לקדם את כל המתחייב והדרוש. הפרופיל הנמוך מהווה תנאי כמעט הכרחי – לא תמיד מספיק – לגיוס דעת קהל ולשיתוף פעולה בין-לאומי במאמץ המניעה ובניסיון להטות את מגמת פניה של הזירה לערוצים הרצויים. הניסיון בשנים האחרונות מלמד עד כמה חשוב האמצעי הזה. מובן שאין להסתפק בעניין הזה בהמלצה על פרופיל נמוך, אולם במסגרת מדיניות ההרתעה זהו הקו הדרוש.

הערות

1. יצחק בן-ישראל, "תורת הביטחון והלוגיקה של בניין הכוח", **מערכות** 354 (נובמבר 1997).
2. יצחק בן-ישראל, "תורת היחסות של בניין הכוח", **מערכות** 353-352 (אוגוסט 1997).

